

Андрій Крисоватий

Прагматизм оподаткування в Україні

Україна, здійснивши перехід до ринкової економіки, щиро прагне якнайшвидше увійти до європейського співтовариства на правах рівноправного партнера. Для здійснення цієї мети нашої державі необхідно збалансувати фінансове господарство держави та забезпечити стабільну бюджетно-податкову політику, яка б оптимально враховувала фіскальні інтереси держави і не підривала б стимулів до приватно-господарської ініціативи. Саме податкова система визначає фінансову основу практичного реформування перехідної економіки, успішного подолання кризових негараздів, підвищення соціального добробуту населення.

Безперечно, у побудові нашої податкової системи є певні здобутки, які дозволяють її елементам нормально функціонувати. Проте, є незліченна кількість проблем, які потрібно вирішувати і тим самим вдосконалювати податкову політику держави.

Одним із найважливіших моментів, чого було б варто навчитися владним структурам України при переході до ринку – це чіткому і стабільному веденню бюджетно-податкової політики. Причому, ця політика обов'язково повинна базуватися на певному теоретичному напрямку фіскальної теорії із розумінням того, що податки в руках одних можуть виступати знаряддям та інструментом стабілізації та економічного процвітання, а в руках інших – засобом нестабільності і економічного саморуйнування. Ось чому, думаючи про формування централізованих державних грошових фондів за рахунок податків та податкових платежів та встановлюючи нові види і форми оподаткування, державні структури повинні проводити таку податкову політику, яка має пареттооптимально поєднувати інтереси держави, платників податків і громадян, що отримують суспільні блага. Досягти цього, на думку автора, можна за умови наукового поєднання наступних критеріїв:

- критерій фіскальної достатності (інтереси держави) ;
- критерій економічної ефективності (інтереси податкоплатників);
- критерій соціальної справедливості (інтереси громадян – виборців).

Для системного підходу щодо вирішення даної наукової проблеми необхідно застосувати елементи девергенції, які передбачають пізнання явища спочатку окремо по елементах, без врахування впливу одних елементів на інші, а пізніше, через узагальнення результатів дослідження перейти до аналізу явища в цілому.

Критерій фіскальної достатності зводиться до того, що, проводячи податкову політику, необхідно забезпечити таку величину податкових надходжень, яка є оптимально бажаною, виходячи із проголошеної економічної доктрини держави. Досліджуючи значення даного критерію, прояснюється чітка пропорційна залежність між нормою оподаткування і величиною податкових надходжень : чим вища норма оподаткування, тим вищі розміри податкових надходжень

Серія: Економіка

(без врахування інших критеріїв). Залежність цю можна відобразити простою математичною формулою:

$$Y = A_1 * T * B, \text{ де}$$

Y – загальна величина податкових надходжень;
 A₁ – коефіцієнт регресії, який характеризує рівень залежності податкових надходжень відносно норми оподаткування, причому $A_1 < 1$;
 T – сумарний рівень оподаткування в державі;
 B – величина валового внутрішнього продукту.

При нульовому рівні оподаткування, податкові надходження будуть відсутні. При збільшенні норми оподаткування, податкові надходження будуть збільшуватися, хоча темпи росту податкових надходжень будуть повільнішими, ніж темпи росту норми оподаткування. Але процес цей повинен проходити не хаотично та інтуїтивно, а у відповідності до критеріїв економічної ефективності та соціальної справедливості.

Залежність економічної ефективності діяльності суб'єктів господарювання від рівня оподаткування досліджується через аналіз величини чистого доходу (прибутку) суб'єкта господарювання. Формула основного показника фінансово-господарської діяльності відображається наступним чином:

$$\text{ЧД} \rightarrow \begin{cases} \rightarrow 0, \text{ якщо } Д - (Н + 3П + П) \rightarrow 0, \text{ при } П \rightarrow 100\% \\ \rightarrow Д - (Н + 3П), & \text{якщо } П \rightarrow 0 \end{cases}$$

де ЧД – величина чистого доходу, прибутку;

ЗП – заробітна плата;

Н – нарахування на заробітну плату

П – податки і податкові платежі;

Д – величина доходу.

Враховуючи це, математична функція залежності критерію економічної ефективності від рівня оподаткування має вигляд:

$$\text{ЧД} = \text{ВД} - \text{ВД} * A_2 / T,$$

де ЧД – величина чистого доходу;

A₂ – коефіцієнт залежності величини чистого доходу від рівня оподаткування

T – рівень оподаткування;

ВД – величина валових доходів. Причому $A_2 / T \rightarrow 1$, якщо $T \rightarrow 100\%$.

Але понижувати рівень оподаткування до 0% неможливо, адже порушиться критерій соціальної справедливості. Суть критерію соціальної справедливості необхідно розуміти в двох аспектах:

скорочення реальних доходів конкретних платників внаслідок сплати податків та податкових платежів;

повернення частини номінальних доходів до конкретних платників, перерозподілених з допомогою податків через бюджет у вигляді суспільних благ.

Перший аспект критерію соціальної справедливості відображається наступною функціональною залежністю:

$$\text{РД} = \text{НД} - A_3 * T * \text{БО},$$

де РД – реальні доходи податкоплатників;

НД – номінальні доходи податкоплатників;

A₃ – коефіцієнт залежності величини реальних доходів податкоплатників від рівня оподаткування;

T – рівень оподаткування;

БО – база оподаткування.

Другий аспект критерію соціальної справедливості відображається наступною функціональною залежністю:

$$\text{СБ} = A_4 \sqrt{T * \text{ПН}}$$

де СБ – фінансовані із бюджету суспільні блага та трансфертні платежі

T – рівень оподаткування;

A₄ – коефіцієнт залежності величини суспільних благ від норми оподаткування;

ПН – податкові надходження.

Між величиною рівня оподаткування та розміром повернення раніше сплачених податків (правда, це повернення відносно – через отримання фінансованих з бюджету суспільних благ та

трансфертних платежів) існує певна параболічна залежність . Причому, збільшення норми оподаткування в державі веде до абсолютного зростання розміру трансфертних платежів з бюджету. Але темпи росту фінансованих з бюджету суспільних благ відстають від темпів росту рівня оподаткування .

Таким чином, ми дослідили вплив сумарної ставки оподаткування (частки ВВП, що централізовано перерозподіляється через бюджети держави за допомогою податків) на фіскальну достатність, економічну ефективність та соціальну справедливість окремо по критеріях, абстрагуючись при аналізі одного фактора від впливу дії двох інших. Але в реальному суспільно-економічному бутті ці критерії обов'язково повинні бути взаємопов'язаними, взаємозалежними і такими, що не можуть існувати окремо один від одного. Тому необхідно визначити вплив сумарної величини норми оподаткування одночасно на всі ці критерії і визначити пареттооптимальну норму оподаткування . Для цього необхідно об'єднати всі математичні функції в одну систему рівнянь і знайти оптимальне значення T_0 :

$$T_0 = \begin{cases} Y = A_1 * T * B \\ ЧД = ВД - ВД * A_2 / T \\ РД = НД - A_3 * T * БО \\ СБ = \sqrt[A_4]{T * ПН} \end{cases}$$

У випадку, коли економічна політика держави спрямована на створення умов для розвитку підприємництва та поживлення бізнесу, сумарна норма оподаткування повинна знижуватись. Коли ж державна політика спрямована на соціальну сферу та збільшення трансфертних платежів, хочемо ми цього чи не хочемо, але сумарна норма оподаткування повинна збільшуватися .

Для окремих держав можливі різні варіанти поєднання критеріїв при проведенні податкової політики. Все залежить від вибраних коефіцієнтів залежностей A_1, A_2, A_3 і A_4 , основою для встановлення яких є соціально – економічна доктрина держави .

В залежності від напрямків фінансово – економічної доктрини держави можливі відхилення від T_0 . Цим і пояснюється в значній мірі диференціація сумарних норм оподаткування в різних країнах світу .

В соціально-орієнтованій державі ринкового типу досить важлива увага приділяється ефективності використання податкових надходжень. На макрорівні, суми сплачених податків і податкових платежів для всіх податкоплатників обов'язково повинні відповідати сумі фінансованих державою суспільних благ і трансфертних платежів. Тобто сплата податків повинна відповідати граничній корисності частини вартості валового внутрішнього продукту, що централізовано вилучається у податкоплатників і перерозподіляється через бюджет держави. Причому цей перерозподіл повинен проходити за умови найменшої суспільної жертви для кожного платника податку, яка не підкріплена отриманою частиною суспільних благ.

Ціною суспільних благ в соціально-ринковій державі виступають податки. І ефективність податкових взаємовідносин держави та її суб'єктів доцільно досліджувати через коефіцієнт співвідношення сум податкових платежів і фінансованих державою сум суспільних благ та трансфертних платежів:

$$K_c = \frac{СБТП}{ПН}$$

де K_c – коефіцієнт співвідношення; СБТП – суспільні блага і трансфертні платежі; ПН – податкові надходження.

Соціально-ринкове господарство взагалі передбачає наявність високого показника централізації валового внутрішнього продукту у руках держави, а заодно і високий рівень оподаткування. Але конкретного платника цікавить не так сам рівень оподаткування, як сумарна величина суспільного добробуту. У формалізованій теоретизації сумарна величина суспільного добробуту відображається через граничну корисність сплачених податків та податкових платежів.

Якщо коефіцієнт співвідношення СБ і ТП та сум сплачених податків і податкових платежів не опускається нижче 80 %, то можна говорити про те, що високий рівень оподаткування виправдовує себе, і гранична корисність вилучених державою обов'язкових зборів з фізичних і юридичних осіб не порушується. Для прикладу, в Швеції рівень оподаткування сягає 57% ВВП, але коефіцієнт співвідношення K_c близький до 86%. Тому суттєвого впливу на темпи економічного розвитку та соціальний добробут громадян, високий рівень оподаткування не чинить через те, що податки сплачуються з максимальною граничною корисністю – 86% і з мінімальною суспільною жертвою – 14%.

Серія: Економіка

В Україні коефіцієнт Кс не перевищує 26%. Це говорить про те, що ефективність використання податкових надходжень в Україні у 3,3 рази нижча, ніж у Швеції. І для того, щоб забезпечити такий рівень фінансованих державою суспільних благ в Україні, як у Швеції, нам необхідно за діючого коефіцієнта Кс більше як у три рази збільшити рівень оподаткування. Звісно, що це не реально зробити, як з практичної, так і з теоретичної точки зору. Тому на нашу думку, при реформуванні та реорганізації податкової системи України та її трансформації у соціально-орієнтоване ринкове господарство, доцільно більше уваги звертати не на сам рівень оподаткування в державі, а на ефективність використання податкових надходжень на умовах граничної корисності таких платежів для конкретних податкоплатників.

The article reveals the achievements of the tax system of Ukraine and the problems of its making.